

KOHO UŽ DNES NA SLOVENSKU ZAUJÍMA HUNTINGTON?

EGON GÁL

Písané pre K&K, 1998

Pred časom prebehla v týždenníku *Domino fórum* diskusia o tom, či by sa neoplatilo Slovenskú republiku založiť znova. Všetky doterajšie Slovenské republiky totiž založili nesprávni ľudia v nesprávnom čase.

Ako keby bolo možné, ako si to predstavuje Milan Šútovec, založiť demokraciu ústavou, právny štát zákonom. Ako keby bolo možné politickým rozhodnutím skončiť s morálnym relativizmom a hodnotovou vyprázdnenosťou. Občiansky štát sa nedá jednoducho založiť ústavou. Ústavu, ktorá rešpektuje liberálno-demokratické normy možno vytvoriť iba tam, kde už existuje občianska spoločnosť alebo aspoň vôľa k takejto spoločnosti. Právny štát sa nedá založiť zákonom, pretože zákon iba kodifikuje právo tam, kde toto už existuje a je definované. Založiť štát, ako sa ukázalo, je pomerne ľahké, oveľa ťažšie je vytvoriť fungujúce vzťahy medzi štátom a občanmi. Možno máme na Slovensku zlú ústavu a zlé zákony, ale aj keby ste zakladali Slovenskú republiku každé štyri roky znova, veľa sa nezmení. Každá nová republika by bola iba pokračovaním starej. Príčinou našej terajšej krízy totiž nie je iba zlá ústava a zlé zákony, ale predovšetkým unavení a otrávení občania, svojrázni politici a intelektuáli bez nápadov.

Demokracia, ako napísal John Dewey, nie je forma vlády, ale spôsob života. Spoločenská skúsenosť, tradícia a kultúra poskytujú materiál, z ktorého sa budujú politické inštitúcie. Demokracia a občiansky štát môžu fungovať iba tam, kde existuje konsenzus v otázke vzťahov medzi občanom a štátom a práve takýto konsenzus je záležitosťou kultúry. Kultúra umožňuje určitú formu moci, napísal Michel Foucault, tým, že ju robí zrozumiteľnou, že umožňuje používať jej mechanizmy ako dekodovač pre pochopenie sociálneho sveta. Kultúra hrá kľúčovú rolu pri výbere tých, s ktorými sa dokážeme dohodnúť a s ktorými sa dohodnúť nevieme alebo nechceme.

Samuel Huntington definoval civilizáciu ako navyššie kultúrne zoskupenie ľudí, najširšiu úroveň kultúry, s ktorou sa ľudia ešte dokážu identifikovať. Západná civilizácia sa, podľa neho, odlišuje od ostatných siedmich alebo ôsmich pozemských civilizácií svojou racionalitou, ktorá má pôvod v antickom Grécku, kresťanskými hodnotami, dôrazom na právny štát, spoločenský pluralizmus, občiansku spoločnosť a ľudské práva. Tieto rozdiely sú produktom stáročí a sú oveľa dôležitejšie ako rozdiely medzi politickými ideológiami a politickými režimami. Rozdiely medzi civilizáciami nahradili politické a ideologické hranice studenej vojny ako možné línie budúcich sporov.

Ťažko povedať, nakoľko výstižné sú Huntingtonove charakteristiky iných civilizácií, ale pokiaľ ide o Západ a špeciálne o Európu, je to skôr sen ako skutočnosť. Táto civilizácia je od svojho počiatku poznačená genocídami, etnickými čistkami a náboženskými vojnami. Trójska vojna skončila genocídou. Náboženské vojny v šestnástom a sedemnástom storočí boli sprevádzané etnickými a náboženskými čistkami. Dve svetové vojny v dvadsiatom storočí. Holokaust. Žiadny kontinent nie je ťažšie definovateľný a historicky neusporiadanejší ako Európa, poznamenal nedávno Timothy Garton Ash, ale žiadny kontinent zároveň neprišiel s toľkými projektmi na svoje usporiadanie. Právny štát, občianska spoločnosť a ľudské práva sú skôr európske projekty ako európska skutočnosť. Sú to projekty, ktoré táto civilizácia vytvorila ako ochranu pred nebezpečiami, ktoré sama v sebe nesie.

Pre človeka, ktorý číta Huntingtonovu knihu v strede Európy, znie dosť neskutočne aj myšlienka, že by sa mal cítiť ohrozený islamskou, čínskou, japonskou alebo dokonca buddhistickou civilizáciou. Aj keď nedávno uviedol Ján Šefránek dosť dobrých dôvodov, prečo by sme sa mali cítiť civilizačne ohrození Ruskom. Predsa si

však myslím, že náš, slovenský konflikt civilizácií sa odohrá na iných hraniciach. Na hraniciach, ktoré oddeľujú tých, čo snívajú sen o jednej Európe, o civilizácii demokracie a ľudských práv a tých, ktorí snívajú sen o kresťanskom a národnom náboji, identite národných ekonomík, kultúr a tradícií, ktoré jediné môžu byť brzdou globalizácie a skazeného voľnomyšlienkarstva, ako sníva Ján Slota.

Len politik krátkeho pohľadu môže ešte v tejto dobe snívať sen o identite národných ekonomík. Peniaze totiž nemajú identitu, podobne ako drogy, zbrane alebo oxid uhličitý. Svetový (ale aj slovenský) kapitál dnes kontroluje hŕstka ľudí, ktorí sú mimo akejkoľvek kontroly národných legislatív a teda úplne nezávislí od vôle voličov. Obrat medzinárodných drogových kartelov je rovnako vysoký ako štátne rozpočty Nemecka a Francúzska dohromady. Medzinárodná distribúcia a predaj zbraní je omnoho dokonalejšie organizovaná ako medzinárodná kontrola zbrojenia. Mechanizmy prepierania špinavých peňazí sú dnes natoľko internacionalizované, že hladko unikajú všetkým národným legislatívam. Žiadny národný zákon nedokáže zabrániť, aby oxid uhličitý produkováný jedným štátom nespôsobil rast teploty nad územím iného štátu. Aby nie dosť bezpečné jadrové elektrárne postavené na území jedného štátu neohrozovali občanov iného štátu. Zločiny všetkého druhu sa dnes globalizujú a internacionalizujú. Ťažko si predstaviť inú ochranu národného bohatstva a národnej kultúry pred týmito tlakmi, ako je integrácia ekonomických, politických a právnych noriem. A ťažko si predstaviť väčšiu prekážku integrácie, ako je rozdeľujúca politika a kolektívne vášne, ktoré ju udržujú pri živote.

V relevantnej budúcnosti, píše Huntington, nebude existovať univerzálna civilizácia, ale svet odlišných civilizácií, z ktorých každá sa bude musieť naučiť existovať spolu s ostatnými. Niektorí Američania, pokračuje, sú multikulturalisti doma, iní sú monokulturalisti vonku a ďalší oboje. Prví by chceli mať USA ako OSN a druhí by chceli, aby OSN bola ako USA. Prví sú nebezpeční pre Ameriku, druhí pre zvyšok sveta. Domáci multikulturalisti by chceli z Ameriky urobiť svet. Ale multikulturálna Amerika nie je možná, pretože nezápadná Amerika nie je Amerika. Niektorí monokulturalisti by chceli mať svet na obraz Ameriky. Ale multikulturálny svet je nevyhnutný, pretože globálne impérium nie je možné. Zachovanie Ameriky a západnej civilizácie vyžaduje oživenie západnej identity. Bezpečnosť sveta vyžaduje rešpektovať multikulturálnosť sveta.

V Európe sú naopak nebezpeční tí, ktorí sú monokulturalistami doma a multikulturalistami vonku. Podobne ako chceli mať ich predchodcovia čisté rasy, chcú mať oni čisté národné kultúry. Starí rasisti triedili ľudí podľa fyzických znakov, postmoderní rasisti ich triedia podľa kultúrnych identít. Politika identity je vlastne iba iné slovo na označenie postmoderného rasizmu. Starí rasisti zdôrazňovali neprekonateľné rozdiely medzi nižšími a vyššími rasami. Iných bolo potrebné buď podrobiť alebo vyhubiť, lebo devastovali vyššiu rasu. Noví rasisti sa uspokojujú tým, že zdôrazňujú neprekonateľné rozdiely medzi kultúrami: Ak chcú žiť s nami, nech sú ako my, ak chcú byť iní, nech si idú k svojim .

Problém, o ktorom píše Huntington nie je pseudoprávdomom a ani banalitou, ako píše mnohí jeho kritici. Na jednej strane je nutnosť rešpektovať odlišnosť tradícií, zvykov a identít. Kedykoľvek sa však tieto rozdiely použijú ako argument v politickej, sociálnej alebo právnej praxi, hrozí katastrofa.

V *Poznámkach o nacionalizme* navrhol George Orwell riešiť problém kolektívnych vášní dobrovoľným očkovaním. Naočkovať občanom neškodné vášne, aby sme sa vyhli zhubným. Patriotizmus, aby sme sa vyhli nacionalizmu, konvenčné náboženstvo, aby sme sa vyhli náboženskému fundamentalizmu, a podobne. Takouto metódou by sa väčšie zlo mohlo nahradiť menším. Otázka je, kto by sa dobrovoľne takejto kúre podrobil. Huntington naznačil inú terapiu. Hľadať, čo majú ľudia odlišných tradícií, zvykov a identít spoločné a pokúsiť sa to kodifikovať v politických pravidlách a právnych normách. Tieto rozdiely sú však zanedbateľné, vzhľadom na praktické problémy, ktoré máme všetci spoločné. Žiadny zákon nemôže prinútiť Slováka, ktorý je katolík, heterosexuál a paternalista, aby mal rád Maďarov, Rómov, Židov, homosexuálov alebo feministky. Vzťah k iným ľuďom nemožno inštitucionalizovať. To je vec výchovy a morálky. Ale rovnako nemôžu byť práva iba dobrodejnými, ktoré jedni vo svojej milosti udeľujú druhým. Práva platia rovnako pre všetkých, bez ohľadu na etnickú príslušnosť, náboženstvo, náboženské postavenie alebo farbu pleti.

Nakoniec by som sa ešte vrátil k jednej myšlienke Jána Slotu: *Liberál sa spája s konzervatívcami či sociálnym demokratom. Chorobné. Globalizácia je nebezpečná najmä pre malé krajiny.* Myslím si naopak, že jedine takéto spojenectvo pri riešení praktických problémov, ktoré na túto spoločnosť v tejto dobe doliehajú, môže uchrániť Slovensko pred vonkajšími tlakmi a vnútornými ohrozeniami. •

